

## Zakaj se v Franciji po letu 1948 ni govorilo o Masaryku?\*

EVZEN VACLAV FAUCHER, FRANCIIA\*\*

Najprej naj razjasnim nekaj glede svojih namenov. Še zdaleč mi ne pride na misel, da bi pljuval v svoj krožnik; ne gre mi toliko za francoske razmere kot take, temveč predvsem za slabost duha na splošno ter za podkupljivost intelektualcev na splošno, v bistvu pa za polarnost kot prvi pogoj za varnost na eni strani ter za neskladnost masarikizma z zahodnim pojmovanjem demokracije na drugi strani. In zdaj k dejstvu.

Strogo gledano je bil izbor leta 1948 napačna odločitev za prelomnico, kajti (citiram iz aktov z zasedanja *TGM kot Evropejec in humanist*<sup>1</sup>): "Marca 1950 je bila zadnja velika priložnost, da smo se na Masaryka spomnili kot simbola demokracije, ki se je preobrazila v ljudsko demokracijo. (...) **Potem je bilo okoli njega vse tiho**, vsaj za francosko javnost, vse dokler ni bilo od leta 1968 dalje tudi v Češkoslovaški ime in delo prvega predsednika Češkoslovaške republike znova dovoljeno." Pokaže pa se naslednje: v obeh okoliščinah, tako leta 1950 kot 1968, je bil Masaryk uporabljen kot instrument določenega interesa, ki pa ni veljal njemu, temveč problemom svetovne politike.

Tišina okoli Masaryka si zasluži, da jo podrobneje opišemo. Obvezo o molčečnosti so si naložili slavisti in zgodovinarji, torej tisti, katerih poklicna etika bi pravzaprav zahtevala, da razpravljajo o TGM. To se je zgodilo na precej grob način, ko je 30. oktobra 1949 statutarni generalni skupščini združenja France-Tchécoslovaquie, v katero so se infiltrirali komunisti, uspelo izbrati takšno predsedstvo, ki je bilo poklicano zato, da slepo in vdano podpira takratno vladov v Pragi. Upoštevajte, prosim, datum: 30. oktober 1949. 28. januarja istega leta, torej devet mesecev prej, je bil predsedujoči Alliance Française<sup>2</sup> v Češkoslovaški republiki, general Heliodor Pika, obsojen na smrt. Tri tedne kasneje je glede tega protestiral general Faucher, nekdanji šef francoske vojaške misije v Pragi<sup>3</sup>, takrat pa predsednik združenja France-Tchécoslovaquie, in sicer s pismom Klementu Gottwaldu, v katerem je napisal, da je eden izmed aktov, ki so bremenili Piko, tj. poročilo, ki naj bi ga general Faucher poslal francoskemu obrambnemu ministru, popolnoma izmišljen in to naj bi bile okoliščine, ki naj bi popolnoma spodkopale verodostojnost celotne obtožnice.<sup>4</sup> General Pika je bil usmrčen junija istega leta. Če imamo pred očmi te okoliščine, se lahko čudimo, da do razcepa znotraj zdru-

\* Université de Nancy 2.

\*\* Pri avtorju in za nemško verzijo pri Masarykovem inštitutu v Pragi, za slovensko verzijo pri reviji *Anthropos* (Ljubljana).

<sup>1</sup> Thomas Garrigue Masaryk Européen et humaniste. Sous la direction de Vladimir Peska et Antione Marès = Etudes et Documentation Internationales, 29 rue Descartes 75005 Paris - Institute d'Etudes Slaves, 9 rue Michelet 75006 Paris, 1991; str. 260.

<sup>2</sup> Neprofitno društvo za pospeševanje francoske kulture v tujini.

<sup>3</sup> Churchill ga je v svojih spominih zelo hvalil zaradi njegovega protesta proti Münchenskemu sporazumu, protest, ki mu je prinesel grajo francoskega generalnega štaba.

<sup>4</sup> Karel Kaplan, *Procès politiques à Prague* = 1952 La mémoire du siècle 1980, Bruxelles, Editions Complexe, str. 77.

ženja France-Tchécoslovaquie ni prišlo že prej. Kakorkoli že, komunisti, ki so v združenju postali večinski, so generala Faucherja tolerirali kot predsednika in bi ga še naprej, če bi se sam poenotil z drugimi, česar pa ni storil. Manjšina je izstopila iz združenja in ustanovila Društvo za francosko-češkoslovaško prijateljstvo, ki mu zdaj predsedujem sam in ki se je že od samega začetka imelo za nekakšno ustanovo, ki skrbi za Masarykovo dediščino. Zelo poučno je, če si pogledamo seznam tistih, ki tega koraka niso storili, čeprav bi jih moralo k temu prisiliti njihovo temeljno prepričanje. Naj omenim Pekarjevega učenca profesorja doktorja Victorja Tapiéja, skrajnega konservativca, pa slavista Andréja Mazona, ki kljub vsemu ni bil ne komunist ne uporaben idiot. Poklicna bohemistika je ostala novo ustanovljenemu društvu nekaj tujega. V skladu s tem pa se je boječe branilo pred tem, da bi o Masaryku javno zavzeli stališče. Edino mesto, na katerem se je v teh svinčenih letih objavljalo o Masaryku, je bil vestnik Društva za francosko-češkoslovaško prijateljstvo. Šele leta 1968, ko je Masaryk v Pragi spet postal dovoljena tema za pogovor, je imel ob 50. obletnici Češkoslovaške republike profesor doktor Victor Tapié predavanje na Inštitutu za slovanske študije (Institut d'études slaves) v Parizu, kjer je do TGM pokazal pozitivno naravnost. Ta prispevek je bil 23 let zakopan v arhivu tega inštituta in je bil natisnjen šele kot dodatek na začetku omenjenega zasedanja. V tem istem predavanju se Tapié sklicuje na to, da je na Ecole Normale Supérieure, elitni šoli v Parizu, o Masaryku predaval leta 1948 in 1951. Že mogoče, a tega ne more nihče dokazati, kajti ta predavanja niso bila nikoli objavljena, okoliščine, ki pridobijo na sporočilnosti, če pomislimo, kako vneto si visokošolski profesor prizadeva, da bi seznam svojih objavljenih del povečal za en naslov. Edini slavist, ki se je kasneje priključil k društvu, ki je bilo zvesto Masaryku, me je skušal prepričati, da ga razrešim, z argumentom, da je pravzaprav on sam samo še truplo, ki le navidezno živi. Pri tem pa ni bil prikrit komunist, temveč veliko bolj žrtev čistk, ki jih je Pelikan zaukazal na univerzi Karls-Universität. Domnevati moram, da je ravnal po ukazu francoske uprave. Dvajset let kasneje se je taisti uspešno zoperstavil nekemu predlogu za razpustitev, ki je temeljil na žametni revoluciji v Pragi.

Spodbuda k preobratu je prišla iz tujine. Leta 1980 je pariški oddelek za slavistiko predramila Ukrajinska svobodna univerza v izgnanstvu v Münchnu. Slednja se je odkrito opredelila za svobodni svet in ni videla razloga, zakaj ne bi smela jasno pokazati, da po tem, ko je bila ustanovljena leta 1921, brez Masarykove dejavne pomoči nikoli ne bi mogla preživeti. Že leta 1972 ji je uspelo, da je za sodelovanje pri podobnem načrtu pridobila univerzo v Stuttgartu. Tako je nastala zamisel o mednarodnem kolokviju o Masaryku, ki sta ga skupaj organizirala pariški Inštitut za slovanske študije in Ukrajinska svobodna univerza v izgnanstvu. Zasedanje se je dejansko zgodilo leta 1980 v Parizu. Antiones Marès, soizdajatelj dokumenta z obžalovanjem poudarja, da ni imelo takšnega odmeva, kakršnega si je zaslužilo. Dejansko se pariški rektor<sup>5</sup> (v francoskem upravnem sistemu predstavnik ministrstva za kulturo v določeni regiji) ni udeležil slavnostne otvoritve na Sorboni in se zadovoljil z manj kompromitirajočo vlogo zaščitnika. Celotno vodja Inštituta za slovanske študije, torej eden izmed obeh organizatorjev prireditve, je moral le-to postaviti v nasprotje z njeno predhodnico leta 1936. Takrat so bili navzoči šef države, ministrski predsednik in predsednik druge ljudske zbornice. Čast je pripadla tistemu, ki je "najzvesteje služil demokratični svobodi". Še dodatno pa je pomenljivo dejstvo, da so dokumenti izšli šele 11 let po zasedanju, torej leta 1991. Gotovo se ne motimo pri domnevi, da ti sploh ne bi izšli, če

<sup>5</sup> Prof. dr. Pierre Tabatoni, ekonomist; pred šestimi meseci je bil izvoljen v akademijo za moralne in politične vede (Académie des Sciences morales et politiques). V tem sta si z Václavom Havlom kolega. Častni meč mu je bil podeljen 18. januarja 1996.

se socialistični tabor ne bi zrušil in če se Václav Havel, takrat v prednostnem položaju, ne bi skliceval na Masarykovo dediščino. Poleg tega je bilo tudi razpečevanje knjige ovirano. Več avtorjev, tako v Franciji kot v tujini, nikoli niso dobili avtorskega izvoda; nekateri so za objavo svojih prispevkov zvedeli šele od mene.<sup>6</sup>

Toliko o dejstvih. In zdaj k njihovem pojasnjevanju. Možne vzroke bom navajal po sistematičnem načelu "od splošnega do Masarykovo specifičnega".

Prav gotovo ste opazili, da so molčanje organizirali tisti, ki so bili zaradi svojih poklicev odgovorni za češkoslovaško zgodovino in kulturo. Je pa izkustveno dejstvo, da vsak, čigar poklicni pouk, raziskovanje ali publicistika veljajo avtoritarno vodeni državi, podleže predpisani uporabi izrazov, ki jo od njega pričakuje tisti režim. Kajti, če postane pri oblastnikih v gostujoči državi nepriljubljen, ne dobi več vstopnega vizuma in zminira svojo lastno poklicno bazo. "Če islamisti kritizirajo islam, tvegajo, da ne bodo več smeli potovati v islamske države, kajti tam se vsaka kritika islama jemlje kot bogokletna, to pa bi pomenilo izgubiti stik s predmetom raziskovanja in se kratko malo odpovedati sebi kot znanstveniku."<sup>7</sup> Zaradi teh razlogov ne gre na besedo zaupati nobenemu poklicnemu islamistu. Odkar so se glede Vietnama razvezali jeziki, nekateri novinarji, ki so poročali o komunističnem Vietnamu in o Kambodži Rdečih Kmerov, priznavajo, pravi Jean Lacoutre, da so popolnoma zavestno lagali, deloma iz ideoloških načel deloma pa tudi iz sklicevanja na reklo "čigar kruh jem, tega pesem pojem". Od tistega trenutka, ko je ime Masaryk na Češkoslovaškem postalo prepovedana tema, se o Masaryku v francoski poklicni bohemistiki ni smelo več govoriti.

Organizaciji je treba šteti v dobro, da so se zahodni režimi zaskrbljeno zavzemali za stabilizacijo zahodno-vzhodnih razmerij moči in za to, da se ne stori noben korak, ki bi moskovske upravitelje v vzhodni in srednji Evropi spravil v zadrego. V okviru svoje vzhodne politike je skušal Willy Brandt utišati Radio Svobodna Evropa<sup>8</sup>; šele na nujno prošnjo Richarda Nixona se je odrekel teh namenov. Naprave za zaščito meje na nemško-nemški meji so bile izboljšane z javnim denarjem ZRN brez vedenja parlamenta, kar pomeni, da so zahodnonemški davkoplačevalci prispevali k temu, da je železna zavesa postala neprepustna.<sup>9</sup> Socialdemokratska stranka Nemčije (SPD) je ignorirala demokratična svobodnjaška gibanja v socialističnih državah in vlade dežel v ZRN, ki so bile v rokah SPD, so Uradu za registracijo kršitev človekovih pravic v Salzgitru ukinile podporo.<sup>10</sup> Ta dejstva pa niso značilna le za SPD, kajti tudi Helmut Kohl je Ericha Honeckerja sprejel kot čisto normalnega državnika, razvedelo pa se je tudi o privilegiranih odnosih Franza-Josefa Strauša in šefa tajne policije Schalck-Golodkowskega, ki se mora zdaj zagovarjati pred nemškim sodiščem.<sup>11</sup> Roman Herzog je tako lahko v okviru predvolilne kampanje leta 1994, v času ko še ni bil nemški

<sup>6</sup> Ko je leta 1986 pri založbi Librairie Académique Perrin izšla knjiga Bernarda Michela *La mémoire de Prague. Liberté et conscience nationale dans l'histoire tchèque et slovaque* (322 strani), nismo mogli verjeti lastnim očem. Ime T.G. Masaryka se v njej pojavlja na 29 straneh. Da je lahko francoski bohemist tako tankočutno, spoštljivo in strokovno podkovano obravnaval Masaryka, je že mejilo na čudež ali pa dopuščalo sum, da je na delu samoučiščevalni nagon (dejansko je temu prvenec sledila knjiga o Sacherju Masochu). Časi so dozorili.

<sup>7</sup> Jean-Claude Barreau, *De l'islam en generale et du monde moderne en particulier* = zbirka Pamphlet, 1991, Paris, Le Pré aux Clercs, str. 16.

<sup>8</sup> Le monde, 8. september 1995, str. 12, 4. stolpec.

<sup>9</sup> Der Spiegel 17/1993, str. 62: "Devize za mejo z NDR. Kako se je socialno-liberalna koalicija naskrivaj pogovarjala s SED." (SED = Sozialistische Einheitspartei Deutschlands - Enotna socialistična stranka Nemčije, op. prev.).

<sup>10</sup> Martin Kriele: "Zalaj je treba držati narazen, kar ne spada skupaj." Frankfurter Allgemeine Zeitung, 13. januar 1990, str. 6, 6. stolpec.

<sup>11</sup> Ta odnos je WDR spodbudil k temu, da je posnel film *Dicke Freunde* (Debela prijatelja), ki mu grozi začasna odredba Maxa Strauša. O tem Der Spiegel, 45/1995, str. 266.

predsednik, domneval takole: "V arhivu vzhodnonemške tajne policije lahko vsaka nemška stranka najde dovolj gradiva, da lahko z njim uniči tekmeča."<sup>12</sup> Ne čudi nas torej, da so se poborniki državljskih pravic v nekdanji NDR počutili dvakrat ogoljufane: najprej pred preobratom, ko je Bonn takratnim oblastem v NDR ščitil hrbet, in pa zdaj, ko vlada v Bonnu ščiti neuradne sodelavce vzhodnonemške tajne službe, še posebej Manfreda Stolpeja, ministrskega predsednika dežele Brandenburg. Oba dogodka sta povezana. Navajam besede Bärbela Bohleyja iz odprtega pisma nemškemu predsedniku Richardu von Weizsäckerju na začetku leta 1993: "Priča smo namernemu, celo zavzetemu molčanju zahodnonemških politikov o odnosih do odgovornih nekdanje NDR. (...) S tem ko zagovarjate Manfreda Stolpeja, opravičujete tudi lastno takratno politiko. (...) Notranjepolitični pritisk bi pred desetimi leti morda s sabo prinesel preobrat v vzhodnoevropskih državah, ali pa najmanj občutek ljudi o lastni vrednosti ter s tem povečal moč njihovega uveljavljanja. Vendar skupni politični cilj vzhoda in zahoda je bil v tem, da se odnosi stabilizirajo, v kolikor so se lahko določene težave pometle pod preprogo. Če ne bi že zdavnaj postalo jasno, kako uničeni so ljudje, okolje gospodarstvo in kultura."<sup>13</sup>

Pri francoski politiki se pomagaštvo ne pojavlja na tako jasnem način, kar je geopolitično pogojeno dejstvo. Francoski predsednik države se je še ob koncu leta 1989 vneto trudil prepričati Gorbačova, naj se ne odpove NDR. Navesti pa želim še en malo manj znan dogodek, ki neposredno zadeva francosko-češkoslovaške odnose. Leta 1978 je želelo Društvo za francosko-češkoslovaško prijateljstvo v priložnosti Kulturnega centra Georges Pompidou v Parizu pripraviti razstavo o pop pevki Marti Kubisovi, ki je bila takrat pripadnica Charte 77. Prostori so zelo ugodno razporejeni, dan za dnem pa si razstave ogleda približno 5000 obiskovalcev. Ko pa je direktor kulturnega centra izvedel, da med razstavljenimi oziroma poslušanju namenjenimi predmeti niso le slike in pesmi, temveč tudi manifest Charte 77, me je postavil pred izbiro: ali se odpovemo manifestu ali pa razstavi nasploh. Njegova utemeljitev je bila: manifest naj bi bil politična izjava in kulturni center mora ostati apolitičen. Moj nasprotni ugovor, da naj bi bila razstava, ki naj bi bila zaradi prireditve Kubiseve odpovedana, pravzaprav komunistično naravnana delavnica CGT, ga je sicer spravila v zadrego, vendar njegove odločitve ni spremenila. Neuspešno sem se pritožil pri Jacquesu Chiracu, ki je bil takrat pariški župan in za katerega sem upal, da me bo poslušal, ker je nekaj čeških izgnancev iz našega društva delalo pri njem kot volilni pomočniki. Nazadnje sem se obrnil na tisk. Dnevnik *Libération* je aferi posvetil polovico druge strani. Dan zatem mi je vodja Centra Pompidou dal vedeti, da smem manifest razstaviti. Kot sem izvedel leto kasneje, je bila ta odločitev sprejeta na ministrski ravni. Datum je zelo pomemben. Predsednik države je bil takrat Giscard d'Estaing, Francija pa ni imela nobene vlade ljudske fronte. S strani francoske bohemistike to torej ni bila osamljena akcija, če je glede Masaryka ravnala v skladu s praškimi prepovedmi: z vladnim tokom je hodila z roko v roki, prav tako kot pariški rektor, ki se je dve leti kasneje prav gotovo v dogovoru s francoskim zunanjim mini-strstvom *de-facto* distanciral od kongresa o Masaryku.

Združene države so navidez kazale, da gredo po trši poti. Pa vendar: gradnjo zidu v Berlinu avgusta 1961 so ne le dopustile, temveč tudi priklicale. Navajam besede senatorja Fulbrighta, ki je na ameriški televiziji govoril 30. julija 1961, torej tri tedne pred

<sup>12</sup> po Alainu Debovu, *Le Monde*, 15. 2. 1994, str. 4, 3. stolpec.

<sup>13</sup> *Der Spiegel*, 12/1993, 22. 3. 1993, str. 26-27. Goethejev inštitut je v kapitalističnih državah organiziral zasedanja o vsakdanu v NDR. Glavni ton teh zasedanj je bil: to so ljudje, kot mi; spijo, kot mi, dihamo, kot mi, zajtrkujejo, kot mi itd. Skratka: vzhodno-zahodne razlike so bile le pol tako slabe. Smisel stvari ni bil zabrisati polarnost, temveč zmanjšati agresivnost, kolikor bolj se je socialistični blok vse bolj zapletal v težave.



gradnjo zidu: "Resnica je, in iz tega izhajam, da lahko Rusi tako ali tako kadar koli zaprejo mejo. Menim, da se tukaj ne odpovedujemo veliki stvari, (...) kajti če bi želeli mejo zapreti, lahko to storijo že naslednji teden, in sicer ne da bi to predstavljalo kršitev pogodbe. Ne razumem, zakaj vzhodni Nemci niso že zdavnaj zaprli svoje meje, saj menim, da imajo do tega vso pravico."<sup>14</sup> Ta navedek bi Honeckerjevi odvetniki prav gotovo privlekli na plano, če bi sodna obravnava proti njemu tekla še naprej. Verjetno so Honeckerja poslali v Čile prav zato, da bi se izognili takim neprijetnostim.

Moja razlaga: organizirano molčanje o Masaryku<sup>15</sup> je deloma majhen sestavni del znotraj obširne strategije za ohranjanje polarnosti med vzhodom in zahodom.<sup>16</sup> Takšna strategija je sprejemljiva le na podlagi antropološkega<sup>17</sup> izreka, po katerem se človek lahko orientira le znotraj polarno strukturiranega sveta. S katoliškim monizmom je konec. Verodostojna polarnost je prvi pogoj za občutek varnosti.<sup>18</sup>

Med drugim so za molk okoli Masaryka značilni vzroki, ki so specifični zanj. Da Masaryk ni kaj dosti maral francoskega načina življenja, je splošno znano. Nasprotno pa v očeh francoskih diplomatov in francoskega zunanjega ministrstva ključna oseba v Pragi ni bil Masaryk, temveč Beneš, in to že leta 1918 in brez prekinitve do konca republike.<sup>19</sup> Francoska mnenja o Masaryku v tem času konjunktornega viška so pri vsej pozitivnosti opazna predvsem zaradi svoje plitkosti. Edini Francoz, ki se je resno ukvarjal z Masarykovim svetovnim nazorom in njegovimi senčnimi stranmi, je bil filozof profesor Daniel Essertier, ki pa ni našel nobenega odmeva. Francoska razsvetljenska javnost je okoli Masaryka hodila kot mačka okoli vrele kaše. Opredelitev za Masaryka je bila vedno le deklarativne narave, morda celo življenjska laž, ki bi ji Masaryk sam morda dajal podporo. V *Svetovni revoluciji* začara Masaryk domnevno tako za zahod kot tudi zase obvezujoč pojem demokracije, čigar časovno pogojena smotnost nas ne more preslepiti glede njegove nedoločenosti. Zakaj ni bilo na primer *Češko vprašanje* prevedeno niti v francoščino niti v nemščino (v angleščino le deloma šele leta 1974<sup>20</sup>)? Zahod ni smel vedeti ničesar o Masarykovi kritiki liberalizma<sup>21</sup>. Vendar pa je ta opazna za vsakega, ki je pozorno prebral nemško disertacijo o samomoru, *Svetovno revolucijo*, Čapkovke *Pogovore z Masarykom*<sup>22</sup>. V zadnjem delu Masaryk zase celo zahteva oznako teokrata, kar je nekakšen preobrat v terminologiji, če pomislimo na negativno konotacijo besede teokracija v Svetovni revoluciji, ki pa je le-ta v

<sup>14</sup> Der Spiegel, 52/1993, str. 54 (26. 12. 1993).

<sup>15</sup> Delovanje in uspešnost Collegiuma Carolinuma v Münchnu pod vodstvom profesorja Ferdinanda Seibta se lahko pojasni s sprejetjem ljudskoizobraževalnega naročila, naravnane na sudetske Nemce, ki so se naselili na Bavarskem in ki naj bi jih stabiliziralo. Drugače sicer ne gre razumeti izdatne podpore države, ki pripada tej raziskovalni instituciji. Pomembna je tudi korektnost odnosov Collegiuma Carolinuma do uradnih ustanov v Pragi pred začetno revolucijo.

<sup>16</sup> Nekaj islamskih fanatikov v Afganistanu je te načrte prekrizalo. Vendar je dolgo trajalo, da so se Američani (morda v dogovoru s KGB ali GRU?) opremili s tako imenovanimi *stingersi*, raketami zemlja-zrak, ki jih za uničenje helikopterjev uporablja preprosti človek. Kolikokrat smo lahko brali: "Upor v Afganistanu se približuje koncu."

<sup>17</sup> Da bi bila ta antropologija sprejemljiva, bi bilo potrebno še eno predavanje.

<sup>18</sup> Za to, da je bil leta 1936 Masaryk razpihovan kot simbol demokracije v srednji Evropi, ki ji grozi nacizem, najdemo vzrok v tem, da so zahodni režimi dojeli tisto, kar je bilo na Hitlerjevi Nemčiji nestabilno, dinamično. S tem duhom nemira, stalne revolucije ni mogla zgoditi polarnost, ki bi prinesla občutka varnosti. Vojna je bila neizogibna. Kako pomirjujoči so v primerjavi s tem starci v Kremlju!

<sup>19</sup> Antoine Marès, 'Masaryk vu par les Français', *Thomas Masaryk. Européen et humaniste* op.cit. str. 242.

<sup>20</sup> v: *The Meaning of Czech history*, za založbo René Wellek, založba The University and North Carolina Press.

<sup>21</sup> s katero nastopa kot prednik komunitarizma

<sup>22</sup> Omenil sem le tista dela, do katerih so imeli zahodni bralci dostop, ne da bi jim bilo treba premostiti jezikovne pregrade.

osnovnem pomenu nima. O tem drugem pomenu francoska elita iz več razlogov ni razpravljala.

Zahodna in predvsem francoska demokracija je vrednostno nevtralna, saj se ima za metodiko iskanja kompromisnih rešitev med različnimi interesi, ki se prav zaradi tega smejo in morajo svobodno artikulirati. Če si dovoli etično izjavo, potem je slednja zlagana. Za našo temo je še posebej zanimiv nazoren primer spreminjanje zahodnega dialoga o češkoslovaški državi med letoma 1918 in 1938. Na začetku je šlo za to, da bi človeškim pravicam in pravicam narodov v srednji Evropi pomagali k uveljavitvi. ČSSR naj bi v nazadnjaškem vzhodu predstavljala zadnji dosežek idealnih predstav, ki so nastale leta 1789. Dvajset let kasneje je bila brez pomisleka vržena v žrelo nacistom.<sup>23</sup> To je bila dejansko kompromisna rešitev, pa čeprav zelo začasna. Masarykova demokracija pa je bila v nasprotju s tem etična naloga, ki ji je naložen nekakšen Mojzesov lik. Tukaj ni pomembno svobodno oblikovanje interesov, temveč vpliv Mojzesovega lika in njegove všečnosti bogu. Prava politika svojo celotno dinamiko uravnava iz višje odgovornosti<sup>24</sup>, kar pomeni iz odgovornosti pred transcendenco.<sup>25</sup>

Francoska republika pa se je popolnoma nasprotno postavila proti božji milosti in vse do druge svetovne vojne menila, da so verni ljudje ne glede na svoje prepričanje njeni srčni sovražniki. Duhovnik Cadier pripoveduje, da je samo zaradi tega v dvajsetih letih pristopil k socialistični stranki in celo kandidiral za ljudski parlament, ker je hotel republiканce prepričati o tem, da veren človek ni nujno tudi monarhist in da bi republika dobro ravnala, če njegovih ovčic, namreč evangeličanov, ne bi več diskriminirala.<sup>26</sup> Iz enakega razloga se danes francoski škofje verbalno izdajajo za dosti bližje levičarjem kot to dejansko so.

Masarykova kritika individualističnega hedonizma ga je vsekakor naredila uporabnega kot prednika idealne ljudske demokracije. Dekan teološke fakultete Josef Hromádka, zvesti sopotnik češkoslovaške komunistične stranke, ki je celo pozitivno ocenil intervencijo Rdeče armade na Madžarskem leta 1956, je bil Masarykov učenec in bilo bi mu lažje, če bi svojo angažiranost v korist komunistične stranke izpeljal iz Masarykovega *Češkega vprašanja*. Tega pa ni storil, ker je takrat smel veljati le tovariš Popov. Velikoruska ošabnost ne bi dovolila, da bi se dal potuha nacionalizmu, ki so ga diskriminirali kot malomeščanskega (beri: neruskega).

Nepozabna je bila zasluga Eve Schmidt Hartmann, da je Masarykove politične misli in kot idealno razumljeno ljudsko demokracijo povezala že leta 1982<sup>27</sup>. Zelo je verjetno, da so francoski bohemisti sprevideli to povezavo in v tem našli še četrti razlog za molk okoli Masaryka. Kajti pri vsej volji, da bi prišli naproti francoski pomirjevalni politiki in ustrezali oblastem, se je naš individualistični hedonizem upiral misli na

<sup>23</sup> Še en primer: premisleki, ki so upravičili prepričljivo akcijo Puščavski vihar v Iraku, so v Bosni izgubili vsakršno dokazno moč. Značilno za Francijo: hladnokrvnost, s katero tolerira ogromno število nezaposlenih. Nobenih težav za zahodno demokracijo; svojega interesa za zaposlitev ne artikulira. Stranke nezaposlenih namreč ni.

<sup>24</sup> Namenoma uporabljam terminologijo V. Havla, da bi navedel naslednjo anekdoto, ki pikantno dokumentira konflikt med Masarykom in liberalizmom. Eno leto pred preobratom je grofica Marion Dönhoff kot urednica hamburškega liberalnega tednika *Die Zeit* zavrnila besedilo, ki ga je poslal Václav Havel, in sicer z utemeljitvijo, da besedilo manjka substance. Nekaj mesecev po preobratu je *Die Zeit* prosil Václava Havla za prispevek, vendar neuspešno.

<sup>25</sup> Na kritiko Václava Havla o informiranosti glede njegovega sprejema na pariški Akademiji za moralne in politične vede (*Académie des Sciences morales et politiques*) je francoska javnost odgovorila z vztrajnim molčanjem.

<sup>26</sup> O tej tematiki govori André Tardieu v delu *La révolution à refaire* (I: 1936; II: 1937).

<sup>27</sup> "T. G. Masaryk in ljudska demokracija", *Bohemia Zeitschrift für Geschichte und Kultur der böhmischen Länder* (Češki časopis za zgodovino in kulturo čeških dežel) München Oldenbourg 1982 (23. zvezek)/2, str. 370-387.

vzpostavitev ljudske demokracije v Franciji. Zatorej ni prišlo v poštev, da bi Masaryka predstavili kot prvega borca za nekakšno idealno ČSSR, kar bi bilo sicer čisto možno, kot nam je pokazala Eva Schmidt Hartmann.<sup>28</sup>

Nedemokratična v zahodnem smislu in zato tudi za francoskega raziskovalca nesprejemljiva je končno tudi Masarykova zahteva po znanstveni podkrepitvi političnega programa. Le strokovnjaki (čeprav ne prav vsi) lahko ustvarjajo politiko. Tudi tukaj se TGM sreča z marksizmom in njegovo znanstveno verodostojnostjo, v enaki meri pa zabrede tudi v konflikt z zahodnim afektom proti tehnokraciji. Po zahodnem razumevanju demokracije ima namreč načeloma vsak pravico voditi državo.

Mogoče bi bilo za silo možno prekiniti molk in nasprotja tako ostro osvetliti, kot sem to storil zdaj. Na žalost se je zahodna bohemistika za trideset let, od leta 1918 do 1948, opredelila z geslom "Masaryk je naš", kar je bila pobožna samoprevara, pogojena z izolacijsko strategijo. Preklic bi bil preveč sramoten. Šele menjava generacij lahko sprosti jezike. Članek Eve Schmidt Hartmann leta 1982 je lahko nastal le v nemškem kulturnem prostoru.

## Razprava

Zelo sem hvaležen Mauriceu Godéju za njegove prispevke k razpravi, v katere se rade volje spuščam.

1. Kako se lahko prepreči, da se v svobodnjaškem sistemu soglasno potlači resnica?

Kdor tukaj ponuja recept za patent, je slepar. Vedno prihaja v poštev *en* preventivni ukrep: skrb za laike. Vsaka veda bi si morala izbrati nekaj laikov za dvorne norčke. Laik ne postavlja na kocko ne svojega ugleda ne svoje poklicne baze, če prelomi pravila politične korektnosti. Zato bi se morali profesionalci varovati pred tem, da bi se laiku posmehovali kot šušmarju ali napol izobraženemu človeku ali geniju za tuhtanje. On lahko svobodno pove, kaj mu leži na sreč, kar je neskončna prednost, saj strokovnjaki tega ne morejo. Jasno je, da laik dela na kupe napak, razkriva svoje šibke točke, toda kdo drug pa lahko postavlja dvoumna "zelo neumna" vprašanja, ki srednjeročno določeni stroki zagotovijo varnost?

2. O nosilnosti načela polarnosti.

Da je Maurice Godé tukaj izrazil svoje dvome, je popolnoma v redu. O tej na prvi pogled zmotni misli razpravljam v dvanajst ur dolgem predavanju v Evropskem centru moje domače univerze. Ideja postane namreč verodostojna, če se njena sposobnost integracije izpelje na raznolikosti podatkov. Prav zato mora biti tudi ta moj prispevek k razpravi za mojega nasprotnika in poslušalce frustrirajoče narave, in tako bo tudi ostalo, dokler ne bom zbral moči in zapisal obširno razpravo. Za zdaj le toliko: potreba bitja **po varnosti** se navadno podcenjuje kot bistven dejavnik (je odlika transakcijske analize, pri vsej njeni terapevtski pomanjkljivosti, da lahko naše duševne motnje pri-pelje nazaj na konflikt med potrebo po varnosti in legitimno voljo po uveljavljanju; nasprotno pa svojim sovnikom očita ameriški žid, odvetnik Alan M. Dershowitz, da se le-ti v korist varnosti pre pogosto odpovedujejo *chutzpahu*, tj. neustrašnemu uveljavljanju določene zahteve, in se tako preveč enostavno sprijaznijo s svojo vlogo drugorazrednih državljanov<sup>29</sup>. In poznamo osrednji pomen, ki ga daje strah za golo preživetje v Heglovi dialektiki med gospodarjem in hlapcem). Ker je ta potreba po varnosti zasidrana v

<sup>28</sup> Pri vsepovsod odmevajočem klicanju po smislu bi se verjetno distancirala od svoje ključne poante, ki je preoblečena v retorično vprašanje, namreč, ali je TGM "izraz zamude v srednji Evropi"?

<sup>29</sup> *Neue Zürcher Zeitung*, feljton z dne 4. 1. 1993.

najbolj primitivnih filogenetskih plasteh našega bitja, nas ne sme čuditi, da lahko priključimo raznovrstne kontraproduktivne in celo neracionalne oblike obnašanja.

Za zagotavljanje varnosti obstajata dve obliki obnašanja

Ali se tako zelo razširimo, da postanemo skladni s svetom. To je rimljanski recept. *Immensa majestas pacis romanae* pomeni nekaj takega kot mir se zagotavlja s tem, da obstaja le Rim, saj *immensus* pomeni *brezmejen, neizmerjen*. Plinij st. je ta izrek sicer razvil v svoje namene, toda tudi v njegovem pomenu ostane naravnost na varnost, kajti enačba, ki pravi 'Rim je svet in obratno', je bila zanj jamstvo za to, da bo tudi bolan in trpeči vedno našel ustrezno zdravilno rastlino, ki jo potrebuje za svojo ozdravitev, pa naj bo ta še tako eksotična. – Čeprav je ustanovitev *limesa*, mejnega nasipa pred barbari, na obeh straneh pokazala neizvedljivost tega načrta in svetovno kraljestvo razkrinkala kot utopijo, je krščanstvo skušalo z enako politiko varnosti, tj. z mislijo o svetovnem kraljestvu. Postkonstantinsko krščanstvo je svetovna religija v toliko, kolikor celotni svet, po katerem – priznam, mrgoli mrčesa, oskrbuje z zakramenti<sup>30</sup>. Od zdaj naprej je tako, da je svet pokrit z betonsko ploščo, po kateri lahko krščanski človek, če se je zaupal cerkvi, brezskrbno hodi. Rezultat je bil naslednji: Rim je bil poln škofovskih priležnic (ki pa so zagnali rimsko gospodarstvo) in tudi napol budni so morali sprevideti, da je bila obljubljen varnost čisti videz. Od tu izvira Lutherjeva misel: mrčesa ni mogoče premagati, lahko ga kvečjemu izločimo, če imamo srečo (če bi bili za to izbrani, pravi Calvin, opirajoč se na Avguština). Pojem *zveličani svet* se opusti (tu je verjetno tudi točka razhajanja med Janom Husom in Luthrom, kajti prvi čisti cerkvi ni oporekal moči odrešitve).

Nastopil je čas mišljenja po taborih. 'Varno zavetje', s katerim je ubran tako imenovani Luthrov koral ('Varno zavetje je naš Gospod'), imamo vedno bolj za naš cilj, in sicer kolikor bolj katoliška cerkev izgublja vpliv ali pa kolikor bolj prevzema reformatorske ideje.

Ta strateška alternativa preživetja (svetovni imperij proti konceptu taborov) ima svojo ustreznico v procesu spoznavanja. Obstajata le dva postopka, s pomočjo katerih se lahko najdemo v zmedeni raznovrstnosti empiričnega: ali (rimljansko) hierarhično mišljenje (objekt se spozna oziroma prepozna tako, če mu lahko odredimo predstojnika in včasih *rectuma*; 'x obstaja' pomeni torej 'x dobi mesto v svetovni hierarhiji') ali pa (luthersko) načelo omejitve: kontingentno obstoječi se rekurzivno razcepi. 'x obstaja' pomeni torej 'če x ne bi obstajal, nam množice *M* ne bi bilo treba razcepiti v dve podmnožici'. Obstoj *x*-a je torej rezultat razdelitve, ki jo je bilo treba ugotoviti, da bi se rešili pred naraščajočo raznovrstnostjo. V lingvistiki ta alternativa pomeni: dependenčna gramatika proti konstituentni gramatiki; v psihologiji: paranoidno proti shizoidnemu; v zgodovini: Trockyjeva svetovna revolucija proti Stalinovemu nauku socializma v eni državi. V matematiki to načelo prednjači, ker utemeljuje pojem množice; šele potem lahko pojem odnosnosti vzpostavi določen red.

Filogenetsko starejša pot, varna za omejene, ki je vodila v varnost in v svetovno naravnost, gre prek razmejevanja. Njegova primitivnost pojasni nič hudega sluteče občutke, s katerimi sodelujemo z nepomirljivim sovražnikom, v utvari, da ga bomo pomirili. Tudi nojevski politika spada pod pojem *razmejitve*.

<sup>30</sup> Čisto drugače pravi Pavel: "Bdite in molite; vaš sovražnik hudič se plazi okoli vas, quaerens quem devoret." Tu ne pomaga nobena posvečena voda.